

A MAGYARORSZÁGI KÖZÖSSÉGI RÁDIÓZÁS TÖRTÉNETE

Cserhádi Ákos – Hargitai Henrik – Péterfi Ferenc¹

cserhati@civillradio.hu – hargitai.henrik@btk.elte.hu
– ferenc@peterfi.net

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2025.4.31

THE HISTORY OF COMMUNITY RADIO IN HUNGARY

Ákos Cserhati – Henrik Hargitai – Ferenc Péterfi

¹ Cserhádi Ákos Civil Rádió ügyvezető; Hargitai Henrik, ELTE BTK 1088 Múzeum krt 6-8; Péterfi Ferenc Civil Rádió.

A MAGYARORSZÁGI KÖZÖSSÉGI RÁDIÓZÁS TÖRTÉNETE

Cserhádi Ákos – Hargitai Henrik – Péterfi Ferenc

cserhati@civillradio.hu – hargitai.henrik@btk.elte.hu – ferenc@peterfi.net

A magyarországi közösségi rádiózás története²

A közösségi rádiózás³ a média egyik legkülönlegesebb színfoltja. Elsődleges célja, hogy helyi közösségek és hátrányos helyzetű csoportok hangját erősítse, olyan témákat és ügyeket tárjon a hallgatók elé, amelyek nem jelennek meg a nagyobb médiumokban. Műsorkészítői önkéntesek, aktivisták, az ő szemükön, élethelyzetükön keresztül mutatják be azt a világot, amelyben élünk.

A hazai közösségi rádiózás a közösségek történetéről szól. Hogyan jelentek meg különböző településeken a helyiek összefogásával rádiók, hogyan váltak ezek a rádiók a helyi közösségek műhelyeivé, és milyen szerepet tölthettek be a helyi demokrácia és nyilvánosság egészében?

Az alábbi írás néhány közösségi rádió és az őket működtető, formáló közösségek története úgy, ahogy a közösségi rádiókban és azok körül dolgozók 2025-ben visszaemlékeztek rá. Érdekes összevetni a jelen összeállítást azokkal a hasonló körben zajló kerekasztal-beszélgetésekkel, melyek a kisközösségi rádiózás megindulásakor történtek (Hargitai 2004a, b), és azokkal a kiadványokkal, amelyek az elmúlt évtizedek során az itt szereplő rádiók történetének egy-egy pillanatképét rögzítik (Péterfi 1992, Péterfi 1999, Huszerl 2003, Péterfi – Péterfi 2009, Gosztonyi 2009, Walter 2010, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete 2014).

² A jelen írás a Civil Rádió műhelyében 2025-ben készített 10 részes podcast-sorozat szerkesztett, rövidített változata.

³ A „közösségi rádió” kifejezés angolul a „community radio” kifejezéssel egyenértékű, azaz elkülönül a szintén „közösségi”-nek fordított (angolul: „social”), de egy harmadik fél által kereskedelmi logika szerint működtetett platformon megjelenő tartalomszolgáltatásoktól. A közösségi (community) média tulajdonosa és működtetője maga a közösség. Az 1996-os médiatörvény „nem nyereségérdekelt műsorszolgáltató”-ként határozta meg ezt a médiatípust, mint ami „nemzeti és etnikai vagy más kisebbségi, kulturális cél vagy hátrányos helyzetű csoport szolgálatát vállalja, vagy a lakóhelyi közösség közéleti fórumaként kíván szolgálni”. A 2011-es médiatörvény alkalmazta törvény szinten először a közösségi média kifejezést, de ezt az ingyenes (médiaszolgáltatási díjat nem fizető) kategóriát kiterjesztette mindenféle kulturális vagy túlnyomó részt közszolgálati kategóriába eső műsortípust sugárzó médiaszolgáltatásra, így a profitszerzési célú, főállású rádiósok által készített rádiók is ezzel az engedélytípussal működhetnek. A „kisközösségi rádió” kategóriát az ORTT vezette be 2003-as pályázatával. Ez az angolszász „low power radio” típusának felel meg. Ezt a gyakorlatot rögzítette elvi lehetőség szintjén a 2011-es médiatörvény.

A civil bumm – Társadalmi háttér

Péterfi Ferenc: A 90-es években a társadalmi változások fontos jellemzője volt a nyitás, így nagy számban jöttek létre öntevékeny szervezetek, elsősorban egyesületek és alapítványok. A nyilvánosságban helyi szinten egyre gazdagabb kezdeményezések indultak; polgárok által szerkesztett újságok, helyi kábeltévéadások.

Marschall Miklós: A rendszerváltozásnak a motorja a civil szektor volt. Ott kezdődtek el a diskurzusok. Ez a civil reneszánsz a '80-as évek közepétől, végétől kezdődött, és a 90-es években szinte robbant, amikor a törvényi, jogi és pénzügyi lehetőségei is megteremtődtek ezeknek a szervezeteknek a létrehozására. A Nonprofit Kutatócsoportban a nonprofit szervezetekről szóló első könyvünk a Harmadik szektor (Kuti – Marschall 1991). Meg kellett teremteni ennek a nyelvi megfelelőjét. Nem voltak szavaink ennek a világnak a leírására.

Nizák Péter: A rendszerváltás után az addigi államberendezkedés megszűnt, nagyon sok szociális ellátás megszűnt, összedőlt, a helyükre civil szervezetek léptek be. A magyar civil szektor sajátossága volt, hogy a szolgáltató profil nagyon erős volt, akár a környezetvédelmet, kultúrát, a sportot vagy a szociális ellátást nézzük. Ez is egy magyar sajátosság volt, főként ebből az államfelfogásból kifolyólag. Rettenetes mennyiségű pénz és tudás áramlott az országba. Akkoriban nem csak a pályázati támogatásokkal, hanem különböző képzésekkel vagy tanfolyamokkal is segítették a szervezeteket, amit én nagyon fontosnak tartok. Nem voltak ezzel kapcsolatban dilemmák: a civil szektor nagyon fontos társadalomformáló erőként jelent meg, fontos alappilléreként a társadalomnak.

Péterfi Ferenc: Az önkormányzati törvény megszületése is fontos lépcső volt a helybeliség megerősödésében, a lokalitás szerepének a megjelenésében. Ebből a sokféle változásból megjelent a párbeszédnek az egyre intenzívebb szüksége⁴. Egyrészt a párbeszéd helyben, a közvetlen települési vagy más típusú együttlétek, közösségek között, másrészt szélesebb társadalmi szinten is. Vitakörök, olvasóköri jelentkezők. Másrészt megtanította az embereket valamilyen szinten az elemi vitára. Egyre több helyen megjelent a helyi lapoknak a szükségessége, ami egyrészt identitást teremtett vagy erősített, másrészt pont ezt a párbeszédet erősítette.

Berek Péter: Ha egy szóval kéne jellemezni azt a korszakot a mi szempontunkból, akkor az az 'euforikus'. Az egyesületi törvény lehetővé tette, így hirtelen robbanásszerűen, mint a gomba tavasszal, nőttek ki a földből a civil szervezetek. És akkor egyszer csak azzal szembesültünk, hogy ezeknek a civil szervezeteknek a kommunikációs lehetőségei, csatornái egyáltalán nincsenek kiépítve. Ekkor kezdtünk el azon gondolkodni, hogy ebben nekünk dolgunk, feladatunk lehet.

Brüll Edit: A '80-as évek vége, '90-es évek eleje nagyon szerencsés pillanat volt, amikor valahogy úgy érezhették a civil szervezetek – ezért alakultak olyan sokan –, hogy szavuk lesz, számítanak. És tényleg volt nyitottság rá a politika részéről is, az intézmények részéről is. Abban az egy-két-három évben úgy tűnt, hogy itt egyenrangú partnerek beszélnek, tudnak majd egymással beszélni. Fontos motívum volt nemcsak a rádiózás, hanem az említett helyi lapok, kalendáriumok és más kezdeményezések esetében is, hogy 'itt és most' szóljunk. Azokról a jó és rossz ügyekről, örömeikről és bánatokról, amik ott helyben történnek, és nem fog az országos sajtó foglalkozni velük. De mi szeretnénk róluk beszélni, elmondani egymásnak, és mi magunk akarjuk elmondani. Mi, akik nem vagyunk újságírók.

⁴ A heterogén városi társadalomban az eltérő érdekű csoportok közötti párbeszéd platformja a média. Lásd erről: Hauser GA (2000): Civil társadalom és nyilvánosság. In: Szabó M. – Kiss B. – Boda Zs. (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nyelv, szimbólum, retorika, diskurzus. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, Universitas. 478–500.

A szabályozás alapjai

Gosztonyi Gergely: A '96-os médiatörvény volt az első, amelyik bevezette a háromosztatú megoldást Magyarországon, ami unikális volt Kelet-Európában is. A Molnár Péterhez és Timár Jánoshoz hasonló embereknek a lelkesedése miatt alakult így – nem volt ennek erős politikai háttere. Más országokban hiányzott, aki ezt toltta volna. De az azt megelőző médiatörvény-tervezetekben nem volt benne. A 92-es médiatörvény-tervezetben a médiarendszer például kétosztatú volt. (Ez nulla szavazatot kapott az országgyűlésben – az milyen vicces, amikor már az előterjesztő sem támogatja a saját előterjesztését! Jogi szörnyszülött lett.)

Timár János: Az, hogy háromosztatú lesz, abszolút nem volt elfogadott. Leginkább Molnár Péter politikusi szívóssága segítette, hogy ez beleférjen. [A közösségi rádiózás] kezdettől fogva nem abban a logikában épült, hogy minél több hallgatót elérjen, és ezért a frekvenciagazdálkodók úgy gondolták, hogy felesleges, értelmetlen, hogy néhányan elkezdjenek ezzel szórakozni. Az igazi küzdelem ez volt, ezt sikerült áttörni.

Zsolt Péter: [Angliában] a Radio Caroline egy kalózhajóról közvetített, és amíg el nem süllyedt, addig komoly befolyása volt a mainstream média alakulására: rákényszerítette a BBC-t arra, hogy közvetlenebb hangon kezdjen el beszélni a hallgatóihoz.

Timár János: A '96-os törvény azzal, hogy a nonprofit kategóriát bevezette, sokféle lehetőséget lefedő szabályozási logika volt, nem pusztán a korábbi kalózádiók logikájára épülő rádiózást tette lehetővé. Különböző preferenciákat fogalmazott meg – például azt, hogy ha egy adott területen két kereskedelmi rádió már működik, akkor a harmadik frekvenciát már egy nonprofit rádióknak kell megkapnia. Rögzítette a támogatási kötelezettséget azzal, hogy a Műsorszolgáltatási Alap bevételeinek, ha jól emlékszem, fél-egy százalékát kötelezően nonprofit műsorszolgáltatók támogatására kellett fordítania. Tehát kedvező helyzetet teremtett az úgynevezett nonprofit rádióknak – amelyek viszont sokfélék voltak abban az időben is, és nem pusztán a korábbi közösségi és kalóz típusú rádiók egyszerű folytatásai voltak.

Gosztonyi Gergely: Első pillanattól kezdve azt gondoltam, hogy ez egy hibás jogalkotói megoldás. Merthogy egy olyan aspektusát emeli ki ennek a történetnek, ami nem a kulcspontja (Gosztonyi 2011). A hatóság azon kollégái, akik kevésbé voltak elkötelezettek ez iránt a szektor iránt, nagyon arra mentek, hogy ennek az egész szektornak a legfőbb jellegzetessége, hogy ne legyen semmifajta nyereséged, fordítsd vissza a működésedbe, miközben mi meg azt gondoltuk a másik oldalról, hogy ennek a szektornak sokkal inkább a helybelisége, a lokalitása, a hozzáférés biztosítása és az összes többi eleme az, ami pozitív. Az, hogy maga a törvény azt mondta, hogy meghatározott százalékot kötelező erre a szektorra fordítani, az egy abszolút biztos szektorfejlesztési bevételt is jelenthetett. Emlékszem, hogy mekkora energiát fordítottak ezek a rádiók mindig ennek az úgynevezett nonprofit rezsipályázatnak az elkészítésére, mert ez biztos, kiszámítható bevételt jelentett.

Timár János: Ha az ORTT-ben [Országos Rádió és Televízió Testület] azt kellett volna mérlegelni, hogy milyen típusú, milyen tartalmat szolgáltató közösségi rádiót támogatunk, az tragédia lett volna. Én az ORTT működésén belülre mondom, hogy az már azt jelezte, hogy a politika tulajdonképpen kibújjik az alól, hogy definiálja, mi az, amit ő támogat. Ezt így sikerült megfogalmazni. [A] működési támogatás a műszaki feltételekre, rezsire, energiaköltségekre stabil, rendszeresen kapható jövedelem volt, teljesen függetlenül attól, hogy az adott rádió milyen műsort készít.

Gosztonyi Gergely: Az ORTT-nek a szektort érintő legjobb döntése, a 2000-es évek elején a kisközösségi rádiók beengedése a szektorba, lehetőség volt arra, hogy nagyon kicsi vételkörzettel létrejöhessenek kisközösségi rádiók (Gosztonyi 2007). Utólag azt gondolom, hogy hibásan volt leszűkítve, sztereóban egy kilométeres sugarú körbe lehetett adni, ez lehetett volna nagyobb, mert így még kis falvakban sem töltötték be azt a szerepet, amire ki lettek

találva⁵. Tízeseivel, húszasával indultak be emiatt [kis]közösségi rádiók. Tehát nemcsak a 90-es években volt egy ugrás, de a 2000-es évek elején is volt egy nagy számbeli növekedés. Bárkivel, akivel Európában beszéltünk, annak leesett az álla, hogy ez vajon hogy lehet, hogy nekünk milyen jó fej hatóságunk van, és hogy bár nekik lenne ilyen – és akkor megvontuk a vállunkat, hogy hát igen, a magyar hatóságok ilyen jó fejek.

Timár János: Az óriási váltás ebben a 2002-es döntésben az volt, hogy megfordította a dolgot: ha valaki rádiózni akart, akkor jelentkezett az ORTT-nél, és az ORTT azt mondta, hogy itt valaki szeretne rádiózni, kedves Hírközlési Főfelügyelet, keress neki egy frekvenciát.

Zsolt Péter: Engem kicsit a sajtó felszabadítására emlékeztet a '80-as évek végén, amikor eljutottunk odáig, hogy csak bejelentési kötelezettség volt, hogy én újságot akarok csinálni. Itt is, a rádiónál is, mintha ilyesmi lett volna.

Timár János: Azzal a nehézséggel, hogy itt frekvenciát kellett találni, annak lett az eredménye ez az egy kilométer sugarú kör: nagyon tartottak attól, hogy elszabadul. A franciáknál – a kisközösségi rádiókhoz is ez volt az egyik minta – ezt másképpen oldották meg. Franciaországban egy bizonyos frekvenciasávot szabadítottak fel, és azt mondták, hogy ide jöhetnek olyan rádiók, mint nálunk a nonprofit vagy közösségi rádiók. Azt a sávot tették szabaddá és nem az egész frekvenciatartományt⁶. Még egy elem, ami sajátos része volt ennek a dolognak – ez most a személyemhez kapcsolódik, én az SZDSZ által jelölt testületi tag voltam –, hogy miközben én voltam a testületen belül az, aki leginkább ezért küzdött, aközben hihetetlenül kellett vigyázni, hogy ezt ne SZDSZ-es bulinak tekintsék. Nagyon nehéz küzdelem volt, hogy ne politikai logikába kerüljön a kisközösségi rádiózás. Szerencsére ezt elfogadták.

A kalózárádiózás

A Tilos Rádió – Budapest

Simó György: '91-et írtunk, a rendszerváltás akkor már lassan két éve zajlott, és sehova nem ment előre az úgynevezett médiapluralizáció. Maga az indulat arról szólt, hogy ha az állam nem lép, akkor mi majd lépünk és elkezdünk rádiózni. Ilyen civil engedetlenségi háttére volt ennek az egésznek. Elmondtuk, hogy miért csináljuk. Minket szeretett a közvélemény, mert nem loptunk, nem csaltunk, nem csináltunk semmit, hanem megpróbáltuk fölhívni a figyelmet egy anomáliára.

De közben mi tárgyaltunk a háttérben arról, hogy ezt hogyan kéne szabályozni. Az volt a munka lényege, hogy amikor lesz médiatörvény, akkor ne csak a nagy pénz vagy a nagy közszolgáltatók juthassanak szóhoz, hanem egy gazdag frekvenciakörnyezetben a civil szférának is meglegyen a maga szabályozott helye, és ez volt a közösségi rádiózás, ezt sikerült is elérni.

Hivatalosan illegalitásban voltunk, ezért nem adtuk meg a nevünket. A Frekvencia-gazdálkodási Intézet pedig hivatalból elkezdett minket keresni. Jöttek ezek a keresőautók a

⁵ Ez nagyjából 1-2 W teljesítménynek felel meg. Az USA-ban a Low Power FM adók teljesítménye 100 W (Federal Communications Commission 65 FR 7640 Low Power FM Broadcast Stations (LPFM))

⁶ Hasonló módszerrel él Új-Zéland, ahol az FM sáv két végén 1W teljesítménnyel engedély nélkül is lehet rádióadót üzemeltetni. 2025-ben 362 ilyen rádió működik, ebből 19 a 220 ezres Wellingtonban, 55 a másfél milliós Aucklandben, a maradék 288 rádió 115 településen oszlik meg. Ez jól mutatja a társadalmi és technikai lehetőségeket egy - a magyar kisközösségi rádiókhoz hasonlóan rendkívül kis körzetet besugárzó adóra korlátozva - felszabadított frekvenciasáv esetére. Megjegyzendő, hogy Új-Zélandon is van internet és social media. (Adatok forrása: fmilist.org, 2025. július 24.).

nagy antennáikkal, zöld Barkas autók sárga villogóval, kettőnek kellett beháromszögelnie az adót. De a mi technikusunk annyira ördögien ügyes fiú volt, hogy figyelte a CB forgalmazást, tehát mi mindig tudtuk, hogy mikor jönnek. Álltunk a sarkon, figyeltünk, tehát el volt ez játszva, el volt viselkedve rendesen, hogy minket elkaphatnak. Ők jöttek is, és amikor túl közel jöttek, akkor lekapcsoltuk az adót és kész.

Timár János: A Tilos leállt, amikor a törvény alapján már érdemben lehetett pályázni. Volt egy szigorú szabály a törvényben, hogy aki korábban a frekvenciagazdálkodást érintő szabályt megsértette, az nem pályázhat – emiatt a Tilos egy ponton nagyon fegyelmezetten leállt, a kalóz létről leszállt és várt.

A Szubjektív Rádió - Pécs

Thuróczy Gergely: Egy kollégiumi szobában voltam Bajomi Lázár Péterrel, aki Lázár Guy – akinek a magyarországi szabad rádiózásban fontos szerepe volt – fia volt. Bajomi valamivel próbálkozott, aztán kiderült, hogy kalózárádió. Volt egy bőröndben szállítható adóberendezés, és azzal a város különböző pontjairól sugároztak, mindig máshonnan. Ugyanis a Frekvenciagazdálkodási Intézet kocsija többször próbálta bemérni a Szubjektívet. Pécsen ez mondhatni egyetemista bulinak számított, én akkor voltam 20 éves, és Péter mesélte: adtak valami susnyásból is, kint a szabadban. Nem tudom, hogy a kocsik akkumulátoráról ment-e az adás, de egy idő után valamelyik albérletben kötött ki ez az adó. Az lett az állandó hely, én akkor kapcsolódtam be. '92-ben indult, a 91,75 MHz-en ment, tehát töredékfrekvencián. A szorgalmi időszakban szólt, nyáron nem. [A Szubjektív Rádió nevet] Bajomi Lázár Péter találta ki, és ez nagyon jó név volt – kinek mi volt a heppje, abból csinált műsort. Arra emlékszem, hogy vittem Pestről hátizsákban vagy szatyorban a szovjet nyomású LP-ket, vinylemezeket, és azokat játszottam le egy lemezjátszóról némi kommentárral (ebből lett utóbb a Málénkij rockot c. orosz rocktörténeti műsorom). Talán élőben is ment, de arra is emlékszem, hogy legtöbbször fölvevők: egy 60 perces kazettára megcsinálta az ember a műsorát, ott se voltál, amikor leadták, csak félidőben meg kellett fordítani a kazettát. Még egy kiadványunk is lett, a „Pécsi Szelet” c egyetemi lap különszáma, „Szubjektív Szelet” címen.

[Később] Bajomi Lázár Péter professzionalizálni akarta, mi pedig ezzel nem értettünk egyet. Úgyhogy voltak összeveszések, szétment a társaság, és akkor ketten Molnár Balázssal, akivel akkor barátok voltunk, elkezdtünk azon dolgozni, hogy legyen belőle legális rádió. '94-ben azzal hagytuk abba, hogy na most már jön a frekvenciatorvény, és akkor lehet majd legálisan adni. Még kilenc hónap telt el, amíg ennek alapján el lehetett kezdeni az adásokat (1995 őszén). Molnár találta ki az Ex-szubjektív Rádió nevet – így futott pár hónapig, és az ő albérletéből ment az adás. [Később a] Pollack Mihály Műszaki Főiskola egyik kollégiumában kaptunk egy kis helyiséget. Akkor lett a neve Publikum Rádió. Ennek már „komoly” médiavetülete lett: „Papírozsmár” címen 3-4 lapszám jelent meg 1996-97-ben, amelyben a „Szubjektív Szelet”-hez hasonlóan a legérdekesebb interjúk szerkesztett szövegét adtuk közre.

„Szabályos” indulások Budapesten

Péterfi Ferenc: Volt egy átmeneti médiatörvény, amely ideiglenes adásokra adhatott engedélyt, és mi 4-5 alkalommal ilyennel próbálkoztunk, ez volt a próbaidőszaka és a megerősödése a Civil Rádió gondolatának. Debrecenben és Szombathelyen már a pesti rádiókat megelőzően indult el a szabályozott rádió, tehát már volt sugárzási engedély.

Az első folyamatos működés ilyen engedély alapján három rádiónak a frekvencia időbeli megosztásával ment. Ez a három rádió a Fiksz Rádió, a Tilos Rádió és mi, a Civil Rádió voltunk.

Thuróczy Gergely: Ez az osztott frekvencia volt. 98 MHz-en éjjel-nappal ment az adás, de három rádió osztozott rajta. A város három különböző pontján voltak, tehát más minőségben lehetett fogni az adást Budapesten. Törvényi előírás volt, hogy az elhangzott adásmenetet bizonyos ideig archiválni kell és olykor a médiahatóság be is kérte. Mai szemmel immáron nevetséges technikai megoldással éltünk: egy félsebességgel működő VHS-magnóval rögzítettünk, tehát a napi 12 óra adás elfért 2 db 180 perces videókazettán.

A Civil Rádió

Péterfi Ferenc: Elég határozott célunk kezdett körvonalazódni: szükség lenne arra, hogy a civil szervezeteknek legyen egy orgánuma, és elsősorban a helyi közösségeket próbálja összehozni. Úgy gondolkodtunk, hogy egy olyan rádiót találjunk ki, ami a közösségi munkának a háttére lehet, és amivel más helyi rádiókat is majd segíteni tudunk. Ezekhez a tudásokhoz elmentünk Hollandiába egy ottani meghívásra.

Brüll Edit: Egy hollandiai intézetnek az egyik feladata az volt, hogy Hollandiában segítse a kisközösségi, a szabad rádiók működését. Úgy gondolta ez a szervezet, hogy Magyarországon is hozzájárul ezeknek a rádióknak a beindulásához, elsősorban szellemi tőke átadásával, tehát nem pénzzel. Volt egy pont, ami nekem egy örök emlék, amikor elhittem, hogy mi is meg tudjuk csinálni, hogy el tudjuk indítani a mi saját rádiókat. Egy kicsi településen jártunk, egy kis faluban. A falu szélén volt valami szántóföldnek a közepén egy picike kis épület, alig nagyobb, mint egy tyúkól. Ott fogadtak bennünket két-három helybéli, aki a rádiót csinálta. Teljesen egyszerű emberek, elmondták, hogy hogyan működtetik a rádiót. Az egy emlékeztető dolog volt, hogy ők minden hónapban, akik csinálják a rádiót, befizetnek egy bizonyos összeget. Tehát a saját pénzüket adták azért, hogy rádiót tudjanak csinálni, és ők rendszeresen adást csináltak. És akkor arra gondoltam, hogyha ők meg tudják csinálni, akkor mi miért ne tudnánk.

Péterfi Ferenc: Két vagy három profi szakember segített nekünk, de ők olyanok voltak, akik megértették, hogy mi nem úgy akarunk szólni, mint a hivatalos rádió.

Huszerl József: Az az elképzelés, hogy ide a Civil Rádióhoz majd jönnek szervezetek, és ők saját műsorokat csinálnak⁷, végül is nem így lett. Lehet, hogy így lett jó egyébként.

Brüll Edit: De így lett, mert az első egy-két évben rengeteg olyan műsor volt, például környezetvédelmi műsor, mert ez volt az elképzelésünk, hogy bizonyos szervezetek majd hozzák az ügyeiket úgy, hogy ők maguk csinálják a rádióműsort. És voltak ilyenek. Az első perctől kezdve azt gondoltuk, hogy meg fogunk szólítani szervezeteket. Levélben meg is kerestük őket és felajánlottuk vagy kértük, hogy csatlakozzanak a Civil Rádióhoz valamilyen formában. Ez a csatlakozás anyagiakban is megnyilvánult, 10 ezer forintot fizettek be a csatlakozó szervezetek. Első körben 109 szervezet csatlakozott a Civil Rádióhoz.

Péterfi Ferenc: Cselekvő embereket kerestünk. Az is volt a különbözésünknek a szándéka, hogy a kereskedelmi, főleg a fogyasztásra rábeszélő médiumok mellett mi elsősorban ezt az állampolgári cselekvést, az öntevékenységet, akár szervezeti keretben, akár néhány ember összefogásából megvalósítsa. Hogy legyen cselekvő az ember, hogy felelős a saját sorsáért, ezt valamilyen módon példákkal, emberekkel és ügyekkel is próbáltuk bemutatni.

Brüll Edit: Mennyire színes társaság csinálta a Civil Rádiót, ki mindenki volt jelen: 12 éves gyerek, aki tudományos ismeretterjesztő műsort készített, 70 éves ember, aki az idősök

⁷ Több modell is létezik arra, amikor egy szervezet csak megteremti a közösségi rádiózás infrastruktúráját, de maga műsort nem készít. Ilyen a svéd 'närradio', a német 'Offener Kanal' vagy az új-zélandi 'Access Radio'.

problémáival vagy bármivel foglalkozott. Egzisztenciális helyzetben is nagy szórások voltak. Volt hajléktalan, aki műsort csinált a Civil Rádióban hosszabb időn keresztül, volt segédmunkás, látássérült, mozgásszervi fogyatékkal élő ember.

Péterfi Ferenc: A társadalom olyan csoportjai, akik a periférián voltak sok tekintetben. És nem csak arról van szó, hogy őrölk beszéltünk, hanem ők maguk lettek a műsorok készítői.

Liling Tamás: Oyan emberek ügyeivel próbáltunk foglalkozni [a Handicap Alapítványban], akik valami fizikai, mentális, intellektuális módon hátrányosabbak, vagy másabbak, mint az átlag, és ezért a társadalom vagy tolerálja, de általában nem szól nekik. Később elkezdünk olyasmikkel foglalkozni az alapítványon belül, ami engem nagyon izgatott: a média és a fogyatékossgal élő emberek kapcsolata. És nem csak az a része, hogy hogy jelennek meg, hogy reprezentálódnak, hanem miért nincsenek ők ott mint műsorkészítők. Miért csak róluk szóljanak – ők szóljanak rólunk!

Kéri Juli: Újbudán megindult a 60+ program. A Civil Rádió adta a háttérrel hozzá, a lehetőséget, hogy kipróbáljuk magunkat. Idősek vettek részt a készítésben, de nem az időügyi problémákról volt szó, hanem épp arról, hogy az emberek aktívak. Az emberek életét, kíváncsiságát helyeztük fókuszba vagy arra apelláltunk. Mindenki magabiztosabb lett, meg merünk szólítani olyan embereket, akikhez más körülmények között nem jutnánk el, de úgy, mint a Civil Rádió riportere oda tudunk menni. Nagyon jó látni azt az örömet, amit ők éreznek, hogy így bekerülhetnek egy adásba, vagy egyáltalán, hogy megszólalhatnak.

Pákai Viki: Több mint száz önkéntesünk volt. Amikor én elkezdtem ott dolgozni, akkor én voltam egyedül főállású, illetve volt talán két polgári szolgálatosunk, akik a technikát vitték. És nyilván volt a kuratórium, amely az irányát szabta meg a rádióknak.

Tilos Rádió

Simó György: A Tilos Rádióban tudatosan úgy döntöttünk, hogy egy bázisdemokráciát működtetünk, ami azt jelenti, hogy 80-100 embernek volt egyforma szavazati joga. Aztán megjelent egy-két fizetett alkalmazott. A műsorkészítés ingyenes, de magát az infrastruktúrát mindig színvonalon kellett tartani. Ezek mind-mind beszélgetésekben vagy vitákban átformálódtak. A Tilosban indult a magyar elektronikus zenének egy nagy generációja. Abszolút klasszikus alternatív kulturális intézmény volt a Tilos, tehát ott születtek a következő tizenéveket meghatározó alkotók. Ugyanígy a Narancs és a Tilos szimbiózisában újságírók születtek, akik nagy karriert futottak be. Ott az a Narancs nélkül nem ment volna, de általában mind a két helyen dolgoztunk. Műfajt teremtettünk a reggeli műsorunkban – direktben be lehetett telefonálni. Ettől nagyon élő, improvizatív dolog volt, de aztán ez egy kicsit beállt egyfajta ismétlődésre.

A Tilosnak a maraton műfaját – ami a Tilos fenntartásának egy nagyon fontos eszköze, és azt takarja, hogy egy speciális műsorkínálattal egy héten át arra buzdítja a hallgatókat, hogy támogassák a rádiót – egy New Jersey közösségi rádiótól vettük át.

Fiksz Rádió

Thuróczy Gergely: A Fiksz 1995. október 8-án indult – a nemrég elhunyt Kiss Ferenc, a Vízöntő együttes zenészenek számával, címe: Álom, álom. Én raktam föl a lemezjátszóra, és ezzel elindult – úgy emlékszem, talán vasárnap reggel 10-kor, a Műegyetem E épületének 7. emeletén, egy folyosó végi szobában (kilátással a Dunára). Nemsokára elkezdünk pályázni Cs. Kádár Péterrel, és a mi léptékünk szerint egész komoly összegeket nyertünk esetenként. Ezek

ún. „pántlikázott pénzek” voltak többnyire, tehát nem akármire lehetett elkölteni. Ennek nyomán jelent meg pl. 1997-ben egy éven át a fénymásológépen sokszorosított „Havi FIKSZ” c. havilap: interjúk, publicisztika (10 szám, ha jól emlékszem).

Kovács Orsolya: [A Fiksz Rádiót] a Csé-ék (Cs. Kádár Péter) alapították és menedzseltek végig. Péntek délutánonként volt stábgyűlés, ami önmagában egy nagyon jó közösségi élmény volt, úgyhogy arra szívesen eljártunk, és ott találtuk ki mindig a következő heti műsorokat, vagy beszéltük meg, hogy milyen programot szervezünk. Nagyon sok jó zenei műsor volt, abszolút hiánypótló műsorok, amilyenek a nagy rádiókban egyáltalán nem kaptak hangot. A Fiksz kínálata egy komoly kulturális turmix volt, és emellett szerintem volt egy kicsit aktivista karaktere is, a zöld-, béke-, feminista és egyéb mozgalmaknak is teret adott. Fénykorában ebben a rádióban is működött vagy 50-60 műsorkészítő.

Thuróczy Gergely: A Fiksz Rádióban rengeteg olyanfajta műsor és megszólaló volt, aminek és akinek másutt nem nagyon lett volna esélye. Ami tulajdonképpen az egész rádiót egy idő után vitte, az az alapkoncepció: minden hallgató egy potenciális műsorkészítő. Ezt én komolyan vettem, számos betelefonálóból lett műsorvezető, s így a hallgatókkal is lett közösség: előfordult, hogy csak úgy bejártak, nem akartak műsort vezetni, de tetszett nekik a hangulat. Voltak ott mindenféle emberek, akiknek inkább a szájuk járt, meg jó bulinak tekintették, lehetett csajozni, de a munkában kevésbé vettek részt. Azt hitték, hogy a műsorkészítés az minden, holott egy csomó háttér munkával is járt a rádióadás működtetése. És volt egy (ál)betörés, amit az egyik kósza rádiós tag követett el: kirámolta a stúdióból a mozdítható technikát. Másodszor is próbálkozott, ámde akkor a Műegyetem biztonsági őre elkapta (viszont alig valami került meg az elloptott holmik közül). Nem csupán a „Málenkij rockot” c. hetente jelentkező szovjet/orosz underground rockzenei műsort vezettem, de „Fikszjektív” címmel kulturális interjúműsorom is volt, amiképp szépirodalmi, komolyzenei, indiai zenei, klezmer, magyar underground/alternatív rockműsor, jazz etc. Ezeket többnyire én indítottam, aztán kerestem hozzá műsorvezetőket és a továbbiakban jobbra technikusként vettem részt bennük.

Független rádiók vidéken

SZÓKÖZ Rádió, Szombathely

Lovas Tibor: A SZÓKÖZ a szombathelyi közösségi rádiót jelentette. A Megyei Művelési és Ifjúsági Központban kezdtünk el működni. Pósfay Péter volt az agytrösztje ennek a történetnek, ő volt az, aki megalapította azt a kis közösséget civil szervezetekből, akik aztán összehozták ezt a rádiót.

Csak azt kínáltuk, azt garantáltuk, hogy nálunk bárki megtanulhat rádiózni. Ez volt a legfontosabb dolog. És amit még kínáltunk, az az volt, hogy a rendszerváltás után egy szabad rádióban – talán országosan az elsők között voltunk – bárki megélheti azt a polgári önállóságot és nyilvánvalóan egyben a felelősséget is, amit a helyi nyilvánosság kínál a rádión keresztül a számára. Ez egy örült nagy dolog volt akkor. A szlogenje úgy hangzott, hogy „A rádió, ahol a hallgató hallható”.

Rozán Eszter elkezdett egy sorozatot írni Nádor család címmel. Szombathely városában játszódtak ezek a történetek és ez a Nádor család ugyanúgy működött, mint a Szabó család, hetente egyszer jelentkezett. De a rádiós kollégák játszották benne a szerepeket. Minden egyes részben az aktuális dolgokról beszéltek a szereplők: napi események Budapesten, mi történt az országban, mi mennyibe kerül, milyen rendezvények vannak, a diákság, az idősebb korosztály, hogy találnak egymásra, szerelem és a többi. Eszti ugyanígy írta meg a Nádor családot, csak

minden szombathelyi volt. Szombathelyi kávézó, szombathelyi főtér, a Csónakázó-tó – ő nagyon bele tudta élni magát. Eszter később a helyi Credo Rádióban is folytatta a Nádor család történetet...

Dr. Velics Gabriella: ...nálunk [Berzsenyi Rádió] pedig olyan 60-70 epizód mehetett le – a SZÓKÖZ Rádióban megalakult író és szereplőstáb jelent meg az egyetemi stúdióban.

Berzsenyi Rádió, Szombathely

Dr. Velics Gabriella: 2005. április 5-én szólalt meg a Berzsenyi Rádió az FM 98,8 MHZ-en Szombathelyen. Ez a kisközösségi rádióengedély azt jelentette, hogy az egyetem, illetve akkor még Berzsenyi Dániel Főiskola épületének a tetején volt az antennánk. Az ötlet az volt, hogy a kommunikáció és médiatudomány szakos hallgatóknak legyen egy gyakorló bázisa ez a rádió. A műsorok témája, a vendégek, zenék kiválasztása mind-mind a hallgatói stábok döntése alapján született meg. Ez az első pillanattól kezdve cél volt, és ez működött is, hogy nem mi, az oktatók fogjuk megmondani, hogy miről szól az adás, nem mi mondjuk meg azt, hogy kit hívhatsz be, kit nem hívhatsz be. Itt a hallgatónak gyakorolnia kellett azt, hogy hogyan tud egy műsort megteremteni, hogyan tudja hozzá behívni a szakértőket, hogyan építi fel a mondanivalóját, milyen zenei aláfestést tesz hozzá. Megtanultak egyébként a hallgatók nálunk technikai feladatokat is, mert azt láttuk, hogy ha újságíró szakirányos végzettséggel rádióban szeretnének elhelyezkedni, akkor helyi kereskedelmi rádióban fognak találni munkát. Abban az időben – 2005 és 2013 között működött a Berzsenyi Rádió – a helyi kereskedelmi rádiók voltak a legfőbb lehetséges munkahelyek a hallgatóink számára.

Szóla Rádió, Debrecen

Giczey Péter: '92 tájékán volt... Az alaplöketek ennek az volt, hogy nem sokkal a rendszerváltás után vagyunk ebben az időszakban, és gombamód szaporodtak a civil szervezetek, szabad közösségek. Többünkben felmerült, hogyha már ennyi szerveződés van – és ez Debrecenre és Hajdú-Bihar megyére is igaz –, akkor valamilyen kommunikációnak kéne lenni közöttük. Meg a szélesebb közösséghez és a szélesebb társadalmi potenciális befogadókhoz is el kéne juttatni, hogy miket is csinálnak ezek a civil szervezetek...

Péterfi Ferenc: ... hogy hírt adjatok arról, hogy itt vagy ott valami feljött a talajból, elindult, és hogy lehet csatlakozni.

Giczey Péter: Így van. Felmerült, hogy igazából valamilyen nyomtatott sajtótermék lenne jó. Ahogy átgondoltuk, a fő problémánk – ugyanúgy, mint a tévénél – az volt, hogy ezek meglehetősen költséges kommunikációs csatornák. Így a rádió felé fordultunk. Eldöntöttük, hogy közösségi, civil rádióban fogunk gondolkodni. Inspirációt adott az is, hogy akkor már lehetett hallani a híret, hogy kalózkodásokkal elindult a Tilos Rádió, lehetett hallani a híret, hogy küszöbön áll a frekvenciák felszabadítása.

Az akkor induló úgynevezett kereskedelmi rádióktól komoly távolságot akartunk tartani. A Magyar Rádiónak az úgynevezett komoly hangvétele hatással volt ránk, de azt gondoltuk, hogy a mienknek egy lazább, közösségi, civil típusú hangvétellű rádiónak kell lennie, meg kell találni a saját hangunkat.

Középkorú társaság verődött össze a magját tekintve. Groskáné Piránszszky Irén népművelő, közösségfejlesztő volt; Vincze Béla zenével és fiatal amatőr zenészekkel foglalkozott, meg közösségfejlesztőként is tevékenykedett. Szabó Tibor bábszínházzal foglalkozott. Halász János, illetőleg jómagam képeztük a fiatalabb generációt; [és] Koppányi Istvánból állt össze a Szóla Rádió Alapítvány első kuratóriuma és az első stábja.

A felálló ORTT-nek az anyagi forrásaira számítottunk, de legelőször tulajdonképpen a Soros Alapítvány volt az, amelyik biztosított számunkra forrást. Az ő támogatásával tudtuk az első szükséges eszközöket beszerezni.

Levélben meg személyesen kerestük meg a debreceni és Hajdú-Bihar megyei civil szervezeteket, amiben felhívtuk a figyelmet, hogy indul egy ilyen rádió, és szívesen fogadjuk őket. A másik út pedig az volt, hogy olyan személyekkel, műsorkészítőkkel vettük fel a kapcsolatot, akik egyrészt a közösségi, civil világ iránt valamilyen érdeklődést mutattak, vagy eleve közük volt hozzá. Őket próbáltuk a rádió köré gyűjteni.

„Az utca és a falu hírmondója” – Kisközösségi rádiók mozgalma

A megalakult ORTT e harmadik típusú rádiók között a kétezres évektől lehetőséget kínált úgynevezett kisközösségi rádiók létrehozására is. Többnyire egy-egy falu vagy szűkebb városrész elérésére alkalmas frekvenciák megpályázására tervezték ezeket az adókat, amelyek így erősen a lokalitáshoz, a szűkebb helybeliséghez szülő kis rádiók alapítását segítették. Ennek a kezdeményezésnek 50-60 kisközösségi rádió elindulása lett az eredménye.

Első Pesti Egyetemi Rádió, Astoria, Budapest

Hargitai Henrik: A rádió mint oktatási, módszertani eszköz egy média szakon fontos eleme az oktatási portfóliónak. Az én koncepcióm abban tért el a többi diákrádiótól és más létező egyetemi rádióktól, hogy én azt szerettem volna, hogy az egyetemi rádió ugyanolyan szolgáltatást nyújtson, mint az egyetem. Hogy az egyetemi rádió tükrözze az egyetemet, az egyetemnek mint intézménynek lenne a hangja.

Az egy nehézség minden kisközösségi hírmédiumnál vagy közéleti médiumnál, hogy a kritikában meddig megy el, hogy ne csak a jó dolgokat említő csatorna legyen, hanem nézzük meg azt, hogy hogyan tehetnénk jobba az egyetemet, vagy hogy mik azok, amik nem jól működnek az egyetemen. És hát ezt nem lehetett megcsinálni. Túl kicsi volt, és nem volt elég kívülálló az egyetemi rádió ahhoz, hogy ezt meg merje tenni, vagy oknyomozó, tényfeltáró jelleggel közvetítse azt, ami nem jó. De, amit mégiscsak próbáltunk tenni, az az egyetemfoglaláskor történt. Minden ilyen helyen, helyszínen ott voltunk, élőben adtuk ezeket.

Remete Rádió, Istenkút (Pécs)

Peták Péter: Istenkútnak van egy eredetlegendája, abban szerepel egy Antal Remete nevű főhős – erre utal. Azt tettük hozzá, hogy a rádió hallgatása magányos tevékenység. Később azzal viccelődtünk – mivel úgyse nagyon volt normális vételkörzet, elérhetőség –, hogy egyes számban beszéltünk a hallgatóról, nem pedig hallgatókról vagy hallgatóinkról.

Volt egy újságunk, egy városrészi ingyenes kiadvány, az Istenkúti Hírlevél, amit én szerkesztettem. A helyi nyilvánosság kapcsán merült föl a rádió. Engem mint egyesületi vezetőt nem a rádiózás érdekelt, hanem maga a helyi nyilvánosság fejlesztése vagy egy új csatornája.

A korlátai felől nézve ennek a rádiózásnak a legnagyobb hatása nem a lakosságra, hanem a műsorkészítő csapatra volt. Mivel a vételkörzetük tényleg kicsi volt, és ahhoz képest, hogy mekkora elérésük volt valójában, mekkora energiába került a műsorfolyamnak a folyamatos készítése, aránytalan volt az energiabefektetés. Sokkal nagyobb hatása volt a műsorkészítő csapat személyes készségfejlődésére, személyes közéleti bátorságára, vezetői szerepére, mint a hallgatóságra. Azzal, hogy a kisközösségi rádiók elsősorban közösségi funkcióval bírtak, a médiának a közösségi jellegét hozták, nem pedig a médiajellegét a nagy eléréssel.

Mi egy lakóhelyi rádió voltunk egy városban, ahol bárkit bármi érdekelhet, így eléggé széttartó volt vagy minden irányú. A legváltozatosabb zenei stílusok jelentek meg, akinek valami tetszett, mondjuk egy fiatal, tizenéves berakta a kedvenc zenéit. Szóval a szerkesztésnek nem a tartalom volt az alapelve, hanem a bevonás. Hogy tartalomtól viszonylag függetlenül lehetőséget biztosítsunk rádiózásra azok számára, akik erre helyben érdeklődést mutatnak.

Volt itt Pécsen a tubesi NATO lokátornak, NATO radarnak az ügye. Ezzel sokat foglalkoztunk. A megoldás nem itt született, de ez egy fontos téma volt a helyieknek – ugyanúgy, mint például a csatornázás vagy más ügyek, csak ez konfliktusosabb és hosszabb téma volt.

Péterfi Ferenc: A rádióknak nem is az a dolga, hogy elintézzék véglegesen, hanem hogy a napirendbe bevonja, a közbeszédbe bevonja az ott érdekes ügyeket.

Peták Péter: Amikor bejött az új médiatörvény, és a korábbi pályázatunknak és a műsor-szolgáltatási szerződésünknek ellentmondó új kötelezettségeket írtak elő – ez 2011 júniusával lépett életbe –, mi akkor beszüntettük a rádiózást. Az volt a nehézség, amikor előírták, hogy például kötelező híreket sugározni meg máshogy adminisztrálni. Mi nem azt vállaltuk, amit az új törvény előír, és azt nem is tudjuk teljesíteni. Az addigiakat szerintem nem volt nehéz tiszteletben tartani a napi műsorkészítés során. A Tilos Rádió példája mutatja, hogy át lehet menni internetre is. Annak nincs akadály, hogy azok, akik szerették, újra csináljanak műsort maguknak vagy a konkrét hallgatóknak, de nem csináljuk, és azért, mert nincsen rádiónk. Volt egy rádiónk, ami a miénk volt – azt nem pótolja az, hogy most mi csinálunk valamilyen időközönként hárman-négyen valamilyen műsort az internetre.

Pusztai Rádió, Kunszentmiklós

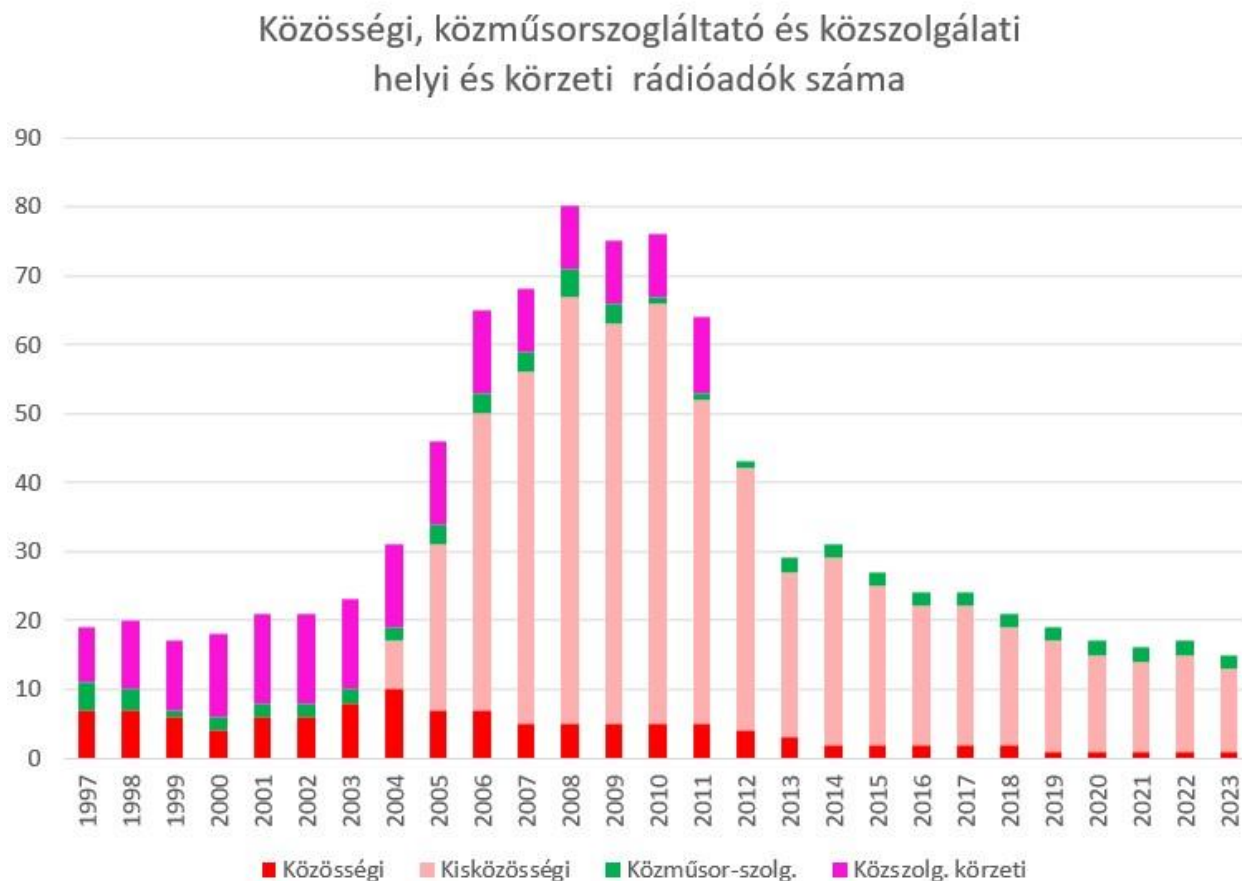
Luz Ilia Álvarez (Lucy): Nagyon tetszett az az ötlet, hogy az emberek mondhatnak mindenfélét, a saját kezükben van egy médiaszolgáltató, amivel ők rendelkeznek, mondhatnak véleményt meg egyéb dolgokat. Azt gondoltuk, hogy Kunszentmiklóson és környékén milyen jó lenne egy ilyen lehetőség. A Felső-Kiskunsági Községi Munkások Egyesülete volt az, aki felkarolta ezt az egészet. 2005. január 29-én megszületett a Pusztai Rádió, megszólalt az első szignálja, ami nem volt más, mint a kis verbunkos rockosítva – ez már egy olyan jelzést adott a hallgatóknak, hogy egy teljesen újfajta rádiózás, egy újfajta lehetőség jön létre a térségben.

Az első lépés az volt, ha már egy ilyen létrehoztunk közösen – nagyon fontos, hogy közösen, nem valaki létrehozta, hanem közösen hoztunk létre valamit –, akkor legyünk azért felkészülve. A szabad rádiók szövetsége lehetőséget biztosított, hogy akit érdekelt, egy rövid képzésen vegyen részt, tanulja meg a szabályokat, mert azért a médianak voltak szabályai, és ismerjük meg az eszközöket, amivel dolgozni fogunk. Szépen apránként megtanulták az önkéntesek, hogy hogyan kell ezt csinálni. Mindenki önkéntes volt, nem kaptak semmilyen fizetést. Mind autodidakta volt, aki felvállalt egy műsort. Volt például a Rockmúzeum, az egyik helyi fogorvos készítette ezt a műsort, és csoda volt hallgatni. Amikor nagy havazás volt, és a Mészáros Zsuzsa kollégánk bennragadt a hóval körülvett tanyán, csak kiáltott egyet a rádión keresztül, és abban a pillanatban elindultak a traktorok, egyszerű kis traktorosok, támogatás nélkül. Amikor a Mancini néni bemondta, hogy van tojás eladó – nem mondta az árát, nem mondta, hogy hol, de mindenki tudta, ki az a Mancini néni, és hogy vannak finom tojásai. Már mindenki rohant is, és vette a Mancini nénitől a tojást. Erre volt jó ez a rádió.

2010-ben, azt hiszem, talán október lehetett, amikor megszületett az új médiatörvény, végigolvastam, és akkor eldöntöttem, hogy én nem fogom ezt így betartani, a hírekkel kapcsolatos kötelező előírásokat. Megpróbáltam mindenkinek elmondani, hogy miről szól ez a törvény (1. ábra). És azt mondtam, hogy vagy leláncoljuk ezt a stúdiót, vagy leláncoljuk a szájunkat. És egyetértéssel mi is bezártuk a kaput – tehát nem egyedül hoztam ezt a döntést. Inkább a stúdiót láncoltuk le.

1. ábra

A 2002-es ORTT-döntés és a 2011-es médiatörvény (ill. az azt követő NMHH-gyakorlat) hatását szemléltető ábra. Községi, közműsorszolgáltató és körzeti közszolgálati rádiók száma Magyarországon. Az ábrán nem szerepelnek a helyi kereskedelmi és a hálózatra kapcsolódó rádiók. Az adatok forrása: Egységes Hírközlés-, média- és mozgókép-statisztikai adatbázis (NMHH).



Triangulum Rádió, Óriszentpéter

Sülyi Péter: Szombathelyről indult a történet, ott láttam, hogy ez hogyan működik. 1993 óta működött az Őri Alapítvány, újsággal kezdtük és ehhez képest a rádió valahogy nagyon menőnek tűnt. Akkor indultak a teleházak, mi az első hullámban kapcsolódtunk be, 1997-ben nyílt nálunk a Teleház.

Óriszentpéter hét szerből áll. Ez azt jelenti, hogy minimum hét dombnak kell lenni, mert a szerek a különböző dombtetőkön lévő házcsoporthoz tartoznak. Na most a hét szerből amelyik úgy volt tájolva, az hallott minket, a másik kettő-három meg nem. Viszont a Közértben másnap reggel mindenki találkozott mindenkivel, és akkor ott azért beszéltek róla, hogy mit hallottak a rádióban. Ha a közegbe az egyik végén bekerült valami, akkor azért az elterjedt abban a közösségben.

Akik csinálták, ezek valóban azok a korábban be nem sorolt, lehet mondani, kallódó, de kreatív emberek. Voltak kreatívak a 90-es években beköltözők között és voltak a helybéliek között is, akik tulajdonképpen nem volt miben kitűnjenek. A legjobb időkben 8-10 ember volt körülöttünk, teljesen vegyesen, a 70 éves falutörténet-mesélővel bezárólag. Ő azért volt egy kuriózum, mert mindent tudott arról a közegről, és az újságban is meg-megírta, de azért az más,

mint amikor hetente bejön valaki, és egy újabb anekdotával áll elő, és olyasmit mond, amit a helyiek ismernek, vagy ha nem ismernek, akkor most fölkapják a fejüket rá, hogy ja, hát akiről csak így hallottunk, azokkal ilyen dolgok történtek!

Amikor először jelentünk meg felvevővel meg mikrofonnal egy közmeghallgatáson, akkor a személyiségi jogra hivatkozva kitiltottak, hogy ezt nem lehet fölvenni. Ami egy nyilvános közmeghallgatás volt! Utána azért bementünk erőnek erejével. Ezek kiélezett helyzetek, nem minden nap fordult elő ilyesmi.

Emlékszem olyan eseményre, amikor a polgármester volt meghíva a stúdiókba. Egy rendőrtábornok volt akkor éppen a polgármester, és hát bizonyos dolgokat elmondott a hivatalos megfogalmazás szerint, ami nem volt teljesen szinkronban a valósággal vagy az általános közfelfogással. És akkor bementem a stúdióba élő adásba, és elkezdtünk ezen vitatkozni. Egy kicsit ma is szégyellem, hogy azért fölszívtam én is magam, tehát egy parázs vita alakult ki. Ilyen egy faluban, hogy egy polgármesterrel a mikrofon előtt valaki vitába szálljon, nem fordulhat elő, nem is volt mód rá, hogy előforduljon. Ezek szokatlan dolgok voltak.

Nekem nagyon fontos tanulmány vagy tanulság volt a rádiózás. Nagyon egyszerűen arról van szó, hogy improvizáltan beszélni értelmesen, azért az egy nem megvetendő dolog. De azért az gyökeresen más, mint az élőbeszéd. Nincs rá garancia, hogy mit fogunk mi most mondani egy percen belül – ezt senki nem tudja, te se, meg én se tudom.

Péterfi Ferenc: Ez a szabad rádiózás 'szabad' jelzőjének egyik jelentése: nem tudni, hogy mi fog kisülni ebből. Nincs agyonszervezve.

Sülyi Péter: Annak való, aki nem parázik ettől, hanem inkább izgalmasnak érzi, hogy jaj, de jó, hát majd ki fog derülni, és ez nagyon jó. Én ezt nagyon élveztem, de nem tudtam eleinte. Gyakorolnom kellett azt, hogy értelmesen és közvetlenül, életszerűen beszélgessek valakivel, és ezt mások is hallják.

Ez a rádiózás eltartott hét évig, és akkor lett nekünk médiatörvényünk, azzal lassan elaszott ez a fajta kisközösségi rádió. Ha nosztalgikusan visszagondolok, hogy ebben a hét évben mi volt szép, nem az, amit az előbb itt előhúztam, hogy közéleti szerepe lett hirtelen a rádióknak, és helyi viszonyokon fordított vagy nem fordított. Hanem az, hogy az derült ki, hogy emberek egymással kapcsolódnak, és ehhez a rádió egy katalizátor. Vagy úgy, hogy hallják, vagy úgy, hogy bejönnek, csinálják, vagy úgy, hogy beszélnek róla. Az élet területén zajlott valami, ami nagyon kíváncsúnak és dicséretesnek tűnt nekem, és volt egy pillanat, amikor heuréka érzés és egy nagy öröm volt, hogy mi ezt kitaláltuk.

Ment egy delegáció Brüsszelbe, mert ott volt egy európai konferencia, az összes ilyen közösségi rádió összejött, és ott mi magyarok nagyon villogtunk, hogy nálunk ilyen van, és ennyien vannak, és hogy ez milyen fantasztikus. Büszkék voltunk, és jöttünk haza, és én ezt meséltem itthon, jóhiszeműen még a 2012-es sorvadozás idején is. Elmeséltem, hogy emberek, hát ez gyönyörű dolog, ez egy érték – odafigyeltek ránk, és rácsodálkoztak, hogy mit találtunk ki! Ilyen naív voltam akkor még. Aztán lett, ami lett...

A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete

Simó György: A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete [rövidített formában: Szarámaszer] arra jött létre, hogy a közösségi rádiózást és ennek a jogi formáját és koncepcióját támogassa. Én ezt a munkát először a Molnár Péteréssel kezdtem el. Akkor a médiatörvény körül a Fodor Gábor körüli fideszesek voltak pozícióban. Nyilvánvaló volt, hogy nehéz úgy lobbizni, hogy külön-külön, egy-egy partikuláris rádióért lobbizunk. Ha egyetlen frekvencia van, akkor egy jut hozzá, de ha el tudjuk érni, hogy ilyen frekvenciákat írjanak ki Budapesten, akkor többen is hozzá tudunk férni, és akkor az már egy műfaj. Magáért a műfajért, tehát a nonprofit rádiózás

törvényi szabályozásáért ment a harc. Ezen nagyon sokat dolgoztunk, ez elsősorban egy politikai lobbizás volt.

Péterfi Ferenc: A Soros Alapítványnak volt egy nagy lökést jelentő indító támogatása, amiből egy irodát is létrehoztunk. Sőt, ebből egy pénzalapot is képezett a Szarámaszer, amelyre pályázhattak a rádiók, leginkább technikai fejlesztésekre. Ez egy fontos háttér volt, mert később folyamatos bázist jelentett. Ebben Lázár Guy közbenjárása nagyon fontos volt.

Giczey Péter: Én nagyon fontosnak tartottam és mind a mai napig nagyon fontosnak tartom, hogy volt egy rendszeres egyeztetés és kommunikáció a rádiók között. Ki tudták cserélni a tapasztalataikat, és különösen jók voltak azok a tapasztalatcsere-találkozók, amiket meg tudtunk szervezni. Meglátogattuk egymást, és élőben megtapasztalhattuk, hogy ki hogyan, miképpen készíti a műsorait.

Mi a jó egy közösségi rádióban?

Hargitai Henrik: Az újságok sorra szűnnek meg, a programmagazinok eltűntek, nincsenek szerkesztőségek, amelyek köré gyűlne egy csapat, akik összeszednék a dolgokat, megszűrnék, és úgy adnák tovább. A közösségi rádió a mai podcast dolgoktól abban különbözik, hogy intézményesült, de nem túlintézményesült. Kereteket ad egy társaságnak, akik valahol mégiscsak összekötődnek. Megtartja az informalitását, de a formalitását is megtartja annyiban, hogy van egy kapu, amin keresztül megszűr ez a rádió, és valamilyen értelemben egy olyan közösséget alkot, ami nem olyan, mint a podcasterek vagy a youtuberek, akik esetében az történik, hogy individuálisan feliratkozunk egy csatornára, és kiválasztjuk, hogy ezt hallgatjuk, azt hallgatjuk. A közösségi rádióban mégiscsak több van, mint amit egy YouTube-ra feltöltött videó tud adni, mert egyrészt fizikailag ismerik egymást a szerkesztőség tagjai. És hát ezek az önálló hangok is nagyon különböző hangok voltak. De ezek a nagyon különböző hangok is egymás mellé tudnak kerülni, és egy közösséget tudnak alkotni. Nem az individuális műsor értékelhető önállóan, hanem maga a műsorfolyam is egy önálló entitásként értelmezhető.

Péterfi Ferenc: És talán be is húzta a hallgatót, adott esetben akár fizikailag is. Műsorkészítővé válhatott, vagy folyamatos reflexióival egy adott téma állandó segítője, alakítója lett.

Hargitai Henrik: Ez is a szerkesztőség kérdése: hogy van egy társaság, ahova oda lehet sétálni, ott van fizikailag a vételkörzeten belül, meg lehet ismerni azokat az embereket. Sokkal szorosabb emberi kapcsolatok voltak a hallgató és a műsorkészítő, illetve a műsorkészítők között.

Liling Tamás: Azon gondolkodtam, hogy ez a technológiai nyitás, az internet nyitja vagy zárja az emberek közötti kapcsolatokat. A múltkor hallgattam valakit, elmondta, hogy az ő fiatal korában egy nagy váltás volt, amikor megjelent a walkman. A fejükre húzták és hallgatták. Ki-ki egyedül. A walkman előtt az volt, hogy kidobták a placra a táskarádiót, ott ültek körülötte, és együtt hallgatták a zenét. Ez a kép ugrott be nekem, hogy ezek a podcastok olyasmik, mint a walkman. Nekem az a különbség az éteren szóló rádió és az internetes rádió között, hogy kint van a táskarádió, vagy a fejemen van a walkman.

Hargitai Henrik: Akik csinálják, azok nem egy szolgáltatást vesznek igénybe, hanem saját maguk csinálják. Összeáll egy kreatív társaság, amelyik értelmesen tölti az idejét, és még szolgáltat is – szinte azt mondanám, hogy melléktermékként. A legfontosabb az, hogy ők megtalálják a saját hangjukat, és azt erősítsék azáltal, hogy rádióznak.

Péterfi Ferenc: A közösségi, szabad rádiózásnak milyen társadalmi haszna lehet, a lokális közösség számára hogyan használható fel?

Hargitai Henrik: Ahogy mondtam az ELTE kapcsán, valószínűleg nem az oknyomozó, tényfeltáró vonal lenne a legerősebb ebben.

Péterfi Ferenc: Ezzel a kontrollszerepnek a tompítására gondolsz, arra, hogy nehéz őszintén kritikus rádiót csinálni a helyi közegben?

Hargitai Henrik: Igen, mert valaki meg fog sértődni, akit én személyesen ismerek, és nem akarom, hogy megsértődjön. Ehhez professzionális újságírók kellenének, akik nincsenek olyan erősen beleágyazva abba a közösségbe.

Péterfi Ferenc: Ezt én részben vitatom, mert a civil társadalomnak éppen az az egyik szerepe, hogy egy bizonyos szintig vállaljon föl valamilyen visszajelzést és kontrollt.

Hargitai Henrik: Persze. De az, aki egy közösségi rádióban van, az a Mari néni és a srácok az iskolából. Nekik ez egy kockázatot jelent a helyi hálózatuk fenntartásában. Viszont hogyha vannak helyben intézményesült szervezetek, amelyek mint intézmény és nem mint magánszemély képesek kritizálni a helyi folyamatokat, akkor elképzelhető egy ilyen szerep betöltése. Tehát oké, elfogadom, hogy helye lehet ennek a kritikai hangnemnek, csak hát kevés példa van rá.

Cserhádi Ákos: Fontos célkitűzése volt ennek a rádiózástípusnak, és ez maradt is, hogy azoktól a sztenderdektől, bevált mondatoktól eltérjen. Lehesse szabadon kísérletezve műsorokat készíteni, kérdéseket feltenni, felépíteni egy műsort. Ettől van egy hihetetlen intellektuális izgalom is abban, ahogyan a mi műsoraink készülnek, felépülnek – egyszerűen más típusúak. Nagyon sok mindenben uniformizálódott a média is: vannak leírások arról, hogy milyen legyen egy poszt, hogyan nézzen ki, hogyan épüljön fel egy podcast. A közösségi rádiózás ezekről el mer rugaszkodni. Azért is teheti ezt, mert független.

Kovács Orsolya: A 90-es években a szabad rádiózás képviselte azt a szabad hangot, ami most már az internetre költözött át. Nem volt törvényekkel nagyon szigorúan körbezárt, nem volt megszabva, hogy milyen módon, milyen keretek között lehet beszélni egy szabad rádióban. Úgyhogy nagyon sok rendszerkritikus meg egyáltalán valami mást akaró, mást bemutatni akaró hang jelent meg ezekben a rádiókban.

Simó György: Abban az időben audiovizuális médiát vagy audiomédiát csak egy szűkös erőforráson, a frekvencián lehetett csinálni, nem volt internet. Nem volt podcast, nem volt az, hogy mindenki elindíthatja a maga műsorát. Aki frekvenciához jutott, annak volt lehetősége a hangját hallatni. Ezért volt fontos nektek, nekünk, társadalmilag elkötelezett médiaembereknek, hogy ennek a médiatípusnak bizonyos kapacitásait a civil szféra kapja meg, mert akkor van hangja. Ez később aztán persze már egészen máshogy lesz, hiszen a mai médiaközegben már nincs szükség erre, a frekvencia alapú rádiózás szerepe radikálisan visszaszorul.

Legyőzték-e a független rádiókat? Hol tartunk – A szabad rádiózás jelene

Polyák Gábor: Amikor ez az egész elindult, akkor talán még sokkal kevésbé használtuk azt a kifejezést, hogy részvételiség. De ez a közösségi rádiózás, a közösségi média abban az értelemben, ahogy mi most használjuk, nem a social média értelemben, az mindig valamiféle részvételiség volt. Tehát nem feltétlenül professzionális alkotók, nem feltétlenül professzionális megszólalók hozták létre. Viszont nagyon sokféle ember és nagyon sokféle szempont tud megjelenni ezekben a tartalmakban. Ilyen értelemben nagyon széles demokratikus bevonást testesít meg, abszolút megelőzte a korát. Igen, ma mások a versenyfeltételek, mert egészen más belépési küszöbe van annak, hogy valaki nekifogjon egy médium elindításának.

Péterfi Ferenc: A kontrollszerepről is kell beszélni, arról, hogy a helyi nyilvánosságnak nemcsak az a lényege, hogy egymással jó kapcsolatot teremtsünk, és hogy elinduljon a párbeszéd, hanem valamilyen módon a döntéshozatal kontrolljáról is szó van.

Polyák Gábor: A lokalitással kapcsolatban szerintem az alapkérdés az, hogy ezek a helyi közösségek egyáltalán milyen erőt képviselnek, mekkora autonómiával vannak felruházva. Az elmúlt évtized vagy másfél évtized Magyarországon nyilvánvalóan és teljesen egyértelműen arról szólt, hogy ezek a helyi autonómiák is – mint egyébként kb. minden autonómia – szépen lassan felszámolódnak. És ha nincs az az érzés a helyi közösségben, hogy a saját sorsukról érdemi döntést tudnak hozni, akár helyi ügyekben is, akkor az az igény is el fog veszni, hogy ezeket a helyi ügyeket megbeszéljék, megvitassák.

Én egy egészen kicsi faluban nőttem fel, ott nem volt sosem pl. helyi közösségi rádió, és a helyi nyilvánosságot valóban az önkormányzati hírlevél jelentette. Ez a Villánykövesd nevű falu akár még ismert is lehet. Ott egyszerűen azok a klasszikus értékek, amiket egy faluhoz szoktunk kapcsolni, hogy az emberek beszélgetnek egymással, szóba állnak az utcán, mára ezek is eltűntek. Az egész életforma gyökeresen megváltozott. Nincs munka, egyre inkább a körülöttük lévő kisebb városokban sincs, tehát el kell menni viszonylag messze – már ahonnan egyáltalán el lehet menni. Ilyen körülmények között azok az úgynevezett magasabb rendű, intellektuális folyamatok, hogy vitassuk meg a helyi ügyeket, egyszerűen háttérbe szorulnak. Plusz erre jön az a teljesen nyílt politikai szándék, hogy helyi szinten se legyen autonómia. És ez nem tesz jót a helyi nyilvánosságnak. Nyilván a helyi média teljes egészében vagy túlpolitizált, hiszen a megyei lapok, amik Budapesten kívül azért még mindig nagyon fontos szerepet töltenek be, a Fidesz kezében; a helyi kis hírlevelek vagy újságok pedig az önkormányzat kezében vannak. Azért eközben elindultak kicsi helyi hírportálok, amik hol kicsit közösségibb, hol kevésbé közösségi módon működnek. Valamilyen módon átvették ennek az utcai beszélgetésnek a helyét a helyi, mondjuk Facebook-csoportok. Budapesten is minden kerületnek van legalább egy helyi Facebook-csoportja, és hogyha az ember meg akarja tudni, hogy pl. melyik zöldségesnél érdemes paprikát venni a piacon, akkor ez egy elég biztos információforrás. Ez a közvetlen részvétel valamiféle közös beszélgetésben nem igényel olyanfajta kereteket, mint amit akár egy közösségi rádió is jelentett. Ez teljesen intézményesülésen kívül zajló, de mégis mediatizált párbeszéd.

Péterfi Ferenc: A lokalitás csökkenése és a centralizáció egyrészt nagyon erősen a civil szerveződéseket próbálja korlátozni, másrészt az önkormányzatokat is, hiszen az önkormányzatok is egyre önállótlankabbak, egyre több lehetőséget vesznek el tőlük. Amit Gábor említett, ezek elsősorban talán a helyi, kvázi közpolitikai ügyek, amelyekben kifárad vagy kiszárad egy kicsit a helyi nyilvánosság. De vannak mindennapi ügyek a szomszédságokon belül, amelyek fenntarthatóak, és hát nem is minden csak a technikai eszközök által létrehozott nyilvánosságban alakítható, hanem pl. a fodrásznál, a bolt előtt.

Polyák Gábor: Amíg van fodrász, meg bolt! De hidd el, hogy ezeken az 500 fő alatti településeken nincsenek ezek az intézmények. Hát már boltok sincsenek. Villánykövesden már kocsmá sincs! Azon a Villánykövesden, ami ugye a villányi borrhíónak az egyik meghatározó területe!

Zsolt Péter: Helyi szinten ugyanaz a fajta hierarchia, kulturálatlanság és centralizáció jön létre, mint ami központi szinten. Ez a minta.

Polyák Gábor: A rádió mint hírszolgáltatási vagy médiaszolgáltatási eszköz egyébként is veszít a jelentőségéből, miközben jönnek fel az interneten újabb és újabb olyan lehetőségek, amik ugyan másképp, de mégiscsak lehetővé teszik ezt a fajta közösségi részvételi jellegű műsorkészítést. Lehet, hogy aztán azt majd még annál is kevesebben fogják hallgatni, mint egy istenkúti rádiót, vagy kevesebben nézik meg a podcastokat, de létrejöhet az a csapat, amelyik képes és szeret egymással dolgozni, van miről beszélgetniük. És ehhez adott esetben tényleg olcsóbban, illetve hatósági kontroll nélkül is lehetőséghez juthat ma már. Az internet nagyon-nagyon sok kárt okozott a hagyományos médiának és a jó értelemben vett, minőségi

tartalomkészítésnek, de megteremtett egy csomó olyan lehetőséget is, ami éppen az ilyen közösségi, részvételi jellegű tartalomelőállítás szempontjából azért pozitív.

Péterfi Ferenc: A podcastok nem közösségi műfaj szerintem, magányos dolgok. Egy-egy ember csinál egy podcastot, és azt akarja, hogy majd sokan hallgassák, míg az előbbiben közösségi vélemény alakul ki.

Zsolt Péter: A Facebook viszont ellenkező irányba indult el, és nem is tud onnan visszafordulni. Belépnek oda a hozzászólók, akik nem követték az addigi folyamatokat, miattuk nem lehet újrakezdeni, mindig vannak benne trollok. A podcastokban nincsen, az egy megszervezett dolog. Tehát a Facebook esetében tudomásul kell vennünk, hogy ez a szabadon mozgó közösségiség zsákutca.

Polyák Gábor: A mikrofonnak meg a stúdiónak biztosan van fegyelmező ereje. Egyszerűen nem engedsz meg magadnak mindent, amit a képernyő előtt ülve gyorsan lepötyögsz és megosztod. Ennek van egy visszafogó, moderáló eleme akkor is, hogyha nem szólnak rád, hogy ne káromkodj. Ez a beszélgetés is egy podcast lesz. De sokkal többen fogják meghallgatni úgy, hogy majd egyszer visszahallgatjuk, amikor a podcastlistánkon ez jön. Tehát oda is épülhetnek ilyenfajta közösségek, de nem szükségszerű, hogy ez kialakuljon, nem szükségszerű, hogy legyenek abban az értelemben ilyen community podcastok, mint ahogy voltak community rádiók. Lehet, hogy lesz erre igény, mint ahogy megteremtődött a rádiók esetében is. A lehetőség, technikai és bármilyen értelemben abszolút megvan rá.

Nagyon hiszek abban, hogy az a civil kurázi, ami a közösségi rádiózás mögött van, az ezerféle formában tovább él. A közösségek mindig megteremtik a maguk fórumait – nem is feltétlenül ahhoz, hogy a külvilág számára elmondják a számukra fontos gondolatokat, hanem hogy ők maguk moderált keretek között beszélgessenek. Én azért abból a szempontból optimista vagyok, hogy mindig lesznek társaságok, akik valamilyen módon akarnak egy mikrofon mellett beszélgetni.

Megszólalók: *Berek Péter:* Civil Rádió – Bp.; *Brüll Edit:* Civil Rádió; *Dr. Velics Gabriella:* SzóKöz-, majd Berzsenyi Rádió – Szombathely; *Cserhádi Ákos:* Civil Rádió; *Giczey Péter:* SZÓLA Rádió – Debrecen, majd a Szarámaszer egyik ügyvivője; *Gosztonyi Gergely:* jogász, egyetemi docens; *Hargitai Henrik:* Fiksz Rádió, Első Pesti Egyetemi Rádió, Szarámaszer ügyvivő; *Huszerl József:* Civil Rádió; *Kemény Dániel:* Civil Rádió; *Kéri Juli:* Civil Rádió – Hatvanon túl rovatszerk.; *Kovács Orsolya:* Fiksz Rádió, Fúzió Rádió – Bp.; *Liling Tamás:* Civil Rádió, Nonprofit Médiaközpont Alapítvány; *Lovas Tibor:* SzóKöz Rádió; *Luz Ilia Álvarez (Lucy):* Pusztai Rádió – Kunszentmiklós; *Marschall Miklós:* szociológus; *Nizák Péter:* civil társadalom szakértő; *Pákai Viki:* Civil Rádió; *Peták Péter:* Remete Rádió – Pécs-Istenkút; *Péterfi Ferenc:* Civil Rádió; *Polyák Gábor:* jogász, kommunikációs szakember, az ELTE média tanszék vezetője; *Simó György:* Tilos Rádió – Bp.; *Sülyi Péter:* Triangulum Rádió – Óriszentpéter; *Thuróczy Gergely:* Szubjektív, majd Publikum Rádió – Pécs, Fiksz Rádió, a Szarámaszer irodavezetője (1995-1998); *Timár János:* jogász, szociológus, a hajdani ORTT tagja; *Zsolt Péter:* Civil Rádió, médiaszociológus.

Az írás alapjául szolgáló podcast sorozat készítésében közreműködött: Brüll Edit és Péterfi Ferenc.

Köszönetnyilvánítás: A jelen munka a Mérték Média Műhely és az Ökotárs Alapítvány Szabad Média pályázatának támogatásával valósulhatott meg. Programvezető: Cserhádi Ákos.

Irodalom

Gosztonyi Gergely (2007) Kisközösségi rádiók Magyarországon. *Médiakutató*, 8. évf., 3. 43–65., https://mediakutato.hu/cikk/2007_03_osz/03_kiskozossegi_radiok/

Gosztonyi Gergely (2011) A közösségi médiaszolgáltatók a hatályos magyar jogi szabályozásban. *Médiakutató*, 12. évf. 4. sz. 37–48.
https://mediakutato.hu/cikk/2011_04_tel/02_kozossegi_mediaszolgáltatok/

Gosztonyi, Gergely (2009) Past, Present and Future of the Hungarian Community Radio Movement. In: Howley, Kevin (2009 szerk.): *Understanding Community Media*. SAGE Publications Ltd., 397–308. <https://doi.org/10.4135/9781452275017.n26>

Hargitai Henrik (szerk.) (2004a) Kerekasztal-beszélgetés a közösségi rádiózásról. In: *Kisközösségi rádiók kézikönyve*. Budapest, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete. 158–162.

Hargitai Henrik (szerk.) (2004b) Kerekasztal-beszélgetés a kisközösségi rádiózásról. In: *Kisközösségi rádiók kézikönyve*. Budapest, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete. 162–167.

Huszerl József (szerk) (2003) *Legalább ennyit a kisközösségi rádiózásról*. Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete, Közösségi Kapcsolat Alapítvány.

Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.) (1991) *A harmadik szektor*. Tanulmányok. Budapest, Non-profit Kutatócsoport.

Péterfi Anna – Péterfi Ferenc (2009) *Hogy rátaláljunk a helyi közösségek hangjára...– A kisközösségi rádiók esélyeiről*. Budapest, Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet., 2009. február, 39. szám.

Péterfi Ferenc (szerk) (1992) A közösségi rádiózásról. *PAROLA füzetek*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete.

Péterfi Ferenc (szerk.) (1999) *Szabadon*. A szabad, közösségi rádiózás lehetőségei Magyarországon. Budapest, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete (2014) *A „közösségi” rádiókról: a szabad rádiók helyzete Magyarországon 2010–2014*. Budapest, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

Walter András (szerk.) (2010) *Kisközösségi Rádiózás a hazai gyakorlatban*. Budapest, Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.